

UDK 39

ISSN 0350-0322

ГЛАСНИК
ЕТНОГРАФСКОГ МУЗЕЈА

КЊИГА
76

2012

Оригиналан научни рад

УДК 391(497.4)''18/19'' ; 069.51:39(497.11)

ГЕМ 76 (2012), 243–260

Вера Шарац Момчиловић

ЗБИРКА НАРОДНИХ НОШЊИ РЕПУБЛИКЕ СЛОВЕНИЈЕ У ЕТНОГРАФСКОМ МУЗЕЈУ У БЕОГРАДУ

Апстракт: Збирку народних ношњи Словеније у Етнографском музеју у Београду чине одевни предмети који представљају сведочанства културе одевања сеоског становништва на простору Републике Словеније у временском раздобљу од тридесетих година 19. до педесетих година 20. века. У музеолошкој анализи музејске грађе презентована је динамика и начин набавке музејских предмета, њихова заступљеност према географским областима, временској, етничкој и професионалној припадности. Циљ публикаовања је да се музејска грађа која се чува у Етнографском музеју у Београду учини доступном стручној и широј јавности.

Кључне речи: *збирка, ношња, музејска грађа, Словенија, одевни предмети, култура одевања, Етнографски музеј у Београду*

Музејску грађу за културу одевања сеоског становништва Словеније која се чува у Етнографском музеју у Београду чини Збирка народних ношњи Словеније¹ и акварели Николе Арсеновића (1823–1885).² Путујући по јужнословенском етничком простору, овај кројач и сликар народног оде-

¹ Систематска збирка Народних ношњи у Етнографском музеју у Београду броји више од 15,000 одевних предмета. Основу збирке чине предмети који су преузети из Народног музеја (основан у Крагујевцу 1848. године), приликом осамостаљења Музеја 1901. године. Током више од сто година постојања Музеја, настаје Збирка комплета ношњи распоређених према републикама СР Југославије и Збирка појединачних одевних предмета разврстаних према републикама (са одговарајућим колекцијама мушких и женских одевних предмета). Ове збирке чине са Збирком накита и Збирком градских ношњи целину музејске грађе за проучавање традиционалне културе одевања јужнословенских народа.

² Више о Николи Арсеновићу види у Н. Зега, Збирка Николе Арсеновића, *Народна станица* 5, Загреб 1923, 129–150.

ла обишао је и Словенију. На 6 слика, представио је мушкарце и жене³ у свечаној одећи која је у другој половини 19. века ношена у Љубљани, Випави, Сушњи, Витаху и Стојни у Крањској, Горењској, Мокрици, Шкедљу и Томаји⁴ (слика бр. 1). Ови радови⁵ представљају значајан ликовни извор за проучавање одевања на простору Словеније, као и културе одевања уопште.

Збирка Народних ношњи Словеније део је систематске збирке народних ношњи Етнографског музеја у Београду. Састоји се од 54 одевна предмета из раздобља од тридесетих година 19. до прве половине 20. века. Ови одевни предмети представљају сведочанстава културе одевања сеоског становништва с локалитета Ратече и Мосте у области Горењска, Зиљска Долина у Корошкој, Горјане, Шмарје при Јелшах у Штајерској и Бојанци, Чрномел и Оток у Белој Крајини. Неколицина (16) предмета је с непознатих локалитета (у околини Љубљане). Предмети су разноврстани у комплете ношњи и колекцију појединачних музејских предмета. У збирци појединачних одевних предмета чувамо 21, а у збирци комплета 33 предмета распоређена у 6 одевних целина (комплета ношњи). Три предмета – зубун, прегача и женска кошуља⁶ – распоређени су у одговарајуће колекције појединачних предмета динарске односно панонске регије. Три комплета ношње су оригинални женски одевни предмети из места Ратече, Мосте и Зиљска Долина, док су три комплета реконструкције ношње из Ратече и Беле Крајине. Од шест комплета ношње, само један је мушки. То је реконструкција мушке летње ношње из Беле Крајине.

Сви предмети су стручно обрађени – инвентарисани и реинвентарисани. Није фотографисано 38 предмета. (Видети табелу у прилогу.) Предмети за збирку набављани су током 20. века. (Видети табелу у прилогу.) Године 1909, 1910. и 1913. набављено је 6 предмета (појас, зубун, прегача и женске капе). Женски појас инв. бр. 41217 набавио је 1909. године др Сима Тројановић (1860–1935), управник и кустос Етнографског музеја у Београду.⁷ Прегача инв. бр. 33323 је набављена, 1910. године, док је Сима Тројановић набавио три капе и један зубун 1913. године. Седам предмета (4 предмета за комплет женске ношње из Мосте, капу, појас и траку) набавио је 1924. године кустос Етнографског музеја Никола Зега (1863–1940). Комплет старије женске ношње из места Ратече и 6 предмета комплета женске ношње из Зиљске

³ Репродукције Арсеновићевих слика урадила је Марина Недељковић, сликарка Етнографског музеја, за потребе објављивања у првој свесци посебних издања Етнографског музеја, која је била посвећена југословенској народној ношњи. Види: др Бор. М. Дробњаковић (ур.), *Југословенска народна ношња*, Етнографски музеј у Београду, Посебна издања, свеска 1, Београд 1930.

⁴ Слике су обрађене под следећим инвентарним бројевима: ил. инв. бр. 1021, 4644, 1200, 1276, 1277, 1278, 1279, 1212, 1261, 1262, 1266, 1274, 1150, 1151, 1152, 1154, 13158.

⁵ Радови се чувају у Збирци слика Илустративног одељења у Документацији Етнографског музеја. Кустос ликовне збирке је Вјера Медић.

⁶ Предмети инв. бр. 42038, 33323, 33325.

⁷ Весна Бижић Омчикус, *На почетку: др Сима Тројановић, истраживач, научник и први чувар Етнографског музеја*, Зборник радова, Етнографски музеј Србије, Београд 2002; Весна Бижић Омчикус, *На почетку*, Каталог изложбе, Етнографски музеј Србије, Београд, 2002.

Долине откупљени су 1931. године. Предмети су откупљени средствима обезбеђеним из државног кредита.⁸ Након Другог светског рата, 1955. године, једна женска капа је преузета из заоставштине Кола српских сестара. Две сукње, марама и украсна трака откупљене су 1960. и 1968. године. Ради превентивне заштите предмета из комплета, урађена је реконструкција основних делова женске ношње из Ратече које је било ризично излагати због лошег стања материјала: реконструкција је урађена у Радионици за конзервацију текстила Етнографског музеја у Београду 1976. године. У сарадњи са Словенским етнографским музејем из Љубљане, израђене су 1983. године и реконструкције мушке и женске ношње из Беле Крајине. Последњи предмет набављен за збирку је дечја капа, откупљена за Музеј 1980. године.

Комплекти ношње и појединачни делови одеће били су саставни део одевне културе становника Словеније из различитих регија. Потичу с локалитета:⁹ Ратече, Јесенице, Горењско; Мосте, Камник, Љубљана, Горењско; Горјане, Шмарје при Јелшах, Штајерска; Бојанци, Чрномел, Бела крајина; Оток, Метлика, Бела Крајина, Мосте, Камник, Горењско (укупно 38 предмета). С непознатог локалитета на територији Републике Словеније има укупно 16 предмета. Најстарији предмети у збирци потичу из прве половине 19. века, док је већина из његове друге половине. Предмети припадају свечаном одевању. Ношени су приликом одласка у цркву, на венчање, свадбу или у госте. Већи број, укупно 49 предмета, припада култури одевања становништва словеначке националности и католичке вероисповести, док пет предмета (зубун, прегача, 3 белокрањске јалбе), припадају одевној култури словеначког становништва српске националности и православне вероисповести.

Ношње из ове збирке биле су излагане на сталним изложбеним поставкама Етнографског музеја „Народна уметност“ 1961. године¹⁰ и „Народне ношње Југославије“ из 1976. године,¹¹ као и на повременим изложбама као што је изложба „Народна ношње Југославије“, коју је као гостујућу приредио Етнографски музеј у Београду у аустралијском граду Вологонгу, 1988. године.¹²

Два предмета из збирке – зубун и прегача из Беле Крајине – припадају групи предмета „А“ категорије. У високу категорију музејских предмета опредељује их старост, аутентичност, начин израде, очуваност и припадност традиционалној одевној култури српског народа, сведочећи о њеном присуству у западним деловима Балканског полуострва.¹³

⁸ Податак из Књиге инвентара музејских предмета за 1931. годину.

⁹ Припадност села општинама, приликом стручне обраде предмета у Етнографском музеју у Београду, наводи се према *Imeniku mesta u Jugoslaviji*, Službeni list SFRJ, Beograd 1973.

¹⁰ *Изложба народна уметност*, Београд 1961.

¹¹ *Народне ношње Југославије*, текст каталога Јасна Бјеладиновић, концепција, избор материјала и организација изложбе Ратислава Вукотић, Јелена Аранђеловић Лазич, Братислава Владић Крстић, Етнографски музеј, Београд 1976.

¹² Тања Зец, *Народне ношње Југославије*, каталог изложбе, Вологонг 1988.

¹³ Јован Цвијић, *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, Београд 1966, 132; Јосип Мал, Ускочке сеобе и словеначке земље, *Српски етнографски зборник XXX*, Насеља српских

Народном ношњом Словеније, као главном или споредном темом, бавили су се истакнути етнологи – Нико Жупанић, С. Вурник, Марта Ложарова, Марија Макаровић, Ангелос Баш, Миленко Филиповић, а у новије време Јања Жагар, Анита Маткович и Бојан Книфич.¹⁴

*

Мада су захваљујући својству музеалности сви музејски предмети подједнако важни, овом приликом издвојила бих три комплета женске ношње (из Ратече, Мосте и Зилске Долине), три реконструкције комплета ношње (из Ратече, и мушки и женски комплет из Беле Крајине), као и пет појединачних предмета о којима ће бити више речи. Прве сматрам значајним због њихове целовитости,¹⁵ старости,¹⁶ аутентичности и података који су изворно забележени, а друге због тога што сведоче, осим о култури одевања, и о професионалној и одговорној музејској активности у Етнографском музеју седамдесетих и осамдесетих година 20. века. Појединачне предмете (мараму, сукњу, подсукњу, капе, зубун и прегачу) издвојила сам због њиховог ширег етнолошког и културолошког значаја за проучавање одевања.

Комплетни ношње

Словеначке народне ношње¹⁷ с три основна типа, панонским, приморским и алпским, током 18. а нарочито у 19. веку, развијале су се по угледу на градску одећу. Одлике народне одеће најдуже су задржале беле панонске ношње Беле Крајине и Прекомурја, које се настављају на ношње ширег панонског подручја. Отвореност географског положаја према средњој Европи условила је формирање нових облика одеће у алпском и медитеранском

земаља 18, Љубљана 1924; Milenko S. Filipović, *Srpska naselja u Beloj Krajini (u Sloveniji), Radovi ANU BiH*, књ. XXXV, Одељење друштвених наука, књ. 12, Сарајево 1970; Tanja Petrović, *Srbi u Beloj Krajini: jezička ideologija u procesu zamene jezika*, Београд 2009; Anita Matković, *Ljudska noša uskoškoga prebivalstva Bele Krajine*, Метлика 2012; Вјера Медић, *Srpska nošnja u Далмацији, Лици, Банији и Кордуну*, Каталог изложбе *Традиционална култура Срба у Српској Крајини и у Хрватској*, Етнографски музеј у Београду, Београд 2000.

¹⁴ Погледати библиографију коришћених радова на крају рада.

¹⁵ У комплетима ношње недостаје само обућа.

¹⁶ У збирци Народних ношњи малобројни су одевни предмети који су ношени у првој половини 19. века.

¹⁷ Љубомир Андрејић, *Библиографија о народној ношњи југословенских народа*, Етнографски музеј у Београду, Посебна издања, свеска 8, Београд 1976, 363–368.

начину одевања.¹⁸ Од шест комплета ношње из Збирке народних ношњи Словеније, три су оригинални одевни предмети, а три су реконструкције. Три одевне целине женске ношње потичу из места Ратече и Мосте у Горењској и Зиљске Долине у Корошкој. Оне припадају алпском типу ношње, односно култури одевања имућнијег слоја сеоског становништва словеначке националности и католичке вероисповести. Носиле су их млађе удате жене у свечаним приликама (одлазак у цркву, на свадбу, у госте и слично). Реконструкције оригиналних одевних предмета су већ поменути комплет женске ношње из Ратече, и мушка и женска из Беле Крајине, који припадају панонском типу ношње и култури одевања средњебогатог слоја сеоског становништва.¹⁹

Комплет ношње из Ратече у Горењској (слика 2) припада алпском типу ношње, који се јавља у више регионалних варијанти. У ношњама алпске области у женској ношњи основну одећу чине кошуља набраних рукава, сукња с грудњаком, кецеља с благим наборима и разна покривала за главу у виду мараме с белим везом и чипком, капа типа корушке „хаубе“.

Комплет ношње из Ратече састоји се од 11 одевних предмета.²⁰ Основу чине кошуља, подсукња, хаљина, прегача, појас, чарапе и капа, који су откупљени од професора др Бохинца из Љубљане 1931. године. Приликом откупа професор је дао податке о локалним називима предмета, њиховој старости и функцији. Четири предмета, две мараме и појас с украсном траком из друге половине 19. века, које је Никола Зега откупио 1924. године, додата су овом комплекту ради употпуњавања одевне целине женске ношње алпског типа. (Видети табелу у прилогу.) У саставу овог комплекта су блуза – *ушпекел*, подсукња – *сподње крило*, хаљина – *рас*, прегача – *предпасник*, чарапе – *ногавице*, капа – *завијача* или *тјехел*, две мараме – *рубац*, платнени појас, појас – *склепанц* и позамантеријска трака. Кошуља, подсукња, хаљина, прегача, појас, чарапе и капа су ношени у првој половини 19. века.²¹ У време откупа, 1931. године, били су готово изобичајени. Захваљујући професору Бохинцу, сазнајемо да су девојке и жене радије носиле *глатке* – равно плетене, него чарапе *на буцке*. Такође, сазнајемо да је ношено и по неколико подсукњи да би хаљина лепше стајала, јер је то било „по народном укусу“. Подаци о укусу и поимању лепог у одевању веома се ретко срећу у обради музејских предмета, што овим предметима даје већи значај. Уз капу, *тјехел*, забележен је податак да су удовице скидале црну сомотску траку и носиле сасвим бео *тјехел*, и да је ова врста капе била изобичајена у трећој деценији 20. века. Тада су почеле да се носе капе везене златном жицом, које су у каснијем периоду жене замениле куповним свиленим ма-

¹⁸ Јасна Бјеладиновић, *Народне ношње Југославије*, Етнографски музеј, Београд 1976, 24.

¹⁹ Види: www.vugr-partnerstvo.si/datoteke/.../Od_platna_do_folklorne_kos.pdf

²⁰ Предмети инв. бр. 33253, 33254, 33255, 33257, 33260, 42056, 42057 (видети табелу у прилогу).

²¹ У комплекту недостају ципеле и накит. Због тога су за потребе излагања уз комплет додане ципеле инв. бр. 42061 и огрлица инв. бр. 42058.

рамама. За струку је значајно поређење ове ношње с ношњом из суседне Зилске Долине у Корошкој, и запажање др Бохинца о утицају цркве на изглед ношње. Према његовом казивању, овако обучена Ратечанка у руци је обично носила молитвеник или марамицу. Блуза, *уштекељ*, израђена је од белог домаћег памучног и ланеног платна. Дуга до струка, дугих рукава са широком манжетном, има шири усправан колир. Око врата и на грудима, ситни, прошивени набори. Рукави на рамену богато набрани, на крајевима украшени белим везом флоралне орнаментике. Технике веза су раван бод, бод за иглу и ажур. На колиру ушивена црна вунена трака занатске израде. Подсукња, *сподње крило*, израђена је од белог домаћег памучног платна. Дуга је до колена, у струку и испод кукова је веома набрана. Има широк појас на чијим крајевима су памучне траке за везивање. Жене су носиле и по три подсукње, да би хаљина лепше стајала, и да би одговарала 'народном укусу'. Хаљина – *рас*, носи име по материјалу²² од кога је израђен њен доњи део – *крила*. Састоји се од горњег дела – *модрец*, и доњег дела – *крила*. Сашивена је од црног сукна – *раше*, и љубичасте чоје. Дуга је до глежњева, у струку је веома набрана. Горњи део са заобљеним дубоким изрезом, оивичен је црним вуненим гајтаном. Закопчава се са шест металних спона и кукица. Доњи део је састављен од две поле сукна и ланеног платна које је спреда уметнуто између њих. Украшен је широком свиленом траком зелене боје и једноставном вуненом чипком. Од овог материјала, у време откупа хаљине 1931. године, израђиване су још само мушке панталоне за свакодневне прилике. *Ратешко крило*, према казивачу др Бохинцу, има увек зелену свилену траку, као и код Зиљанки, само што су *зиљанска крила* пуно краћа. Њихова дужина је била до колена. Крила рађена и ношена касније имала су мањи изрез на грудима, што се сматрало утицајем цркве. Хаљина је израђена и ношена око 1830. године, сто година пре него што је 1931. године откупљена за Етнографски музеј. Наслеђивана је с колена на колена. У време откупа била је изобичајена. Није више ношена у свакодневним приликама, изузев још за црквене празнике, особито на Тјелово.²³ Прегача, *предпасник*, такође је из првих деценија 19. века, односно из времена када је ношена и хаљина. Свилена прегача је касније ушла у употребу, претходио јој је вунени *предпасник* љубичасте боје. Беле памучне чарапе су плетене на пет игала, стопало – техником право, а грло чарапе – техникама „на буцке“ и на „стубиће“. Овакве чарапе су се носиле у Зиљској Долини. Жене их нису волеле, јер су ноге у њима изгледале дебеле. Метални појас, *склепанц*, састављен је од правоугаоних, рељефно украшених плочица, и већих и мањих розета. Правоугаоне плочице и веће розете имају трагове позлате. Закопчава се металном шналом. Уз појас је ношен букет вештачког цвећа, израђен од памучне тканине. Појас је занатски направљен. Реконструкција

²² Д. Динић Кнежевић, *Лексикон српског средњег века*, Београд 1999. s.v. *тканине*.

²³ Тјелово је католички празник који се прославља у јуну месецу.

ношње комплета из Ратече састоји се од 6 предмета.²⁴ Комплет је, као што је већ речено, израђен ради превентивне заштите оригиналних делова ношње које је било ризично излагати.

Комплет из места Мосте у околини Љубљане у Горењској, чине 4 одевна предмета из друге половине 19. века.²⁵ За Музеј их је откупио Никола Зега, 1924. године, средствима обезбеђеним из државног кредита. Комплет се састоји од кошуље, хаљине, прегаче и капе. Ова одевна целина је за потребе излагања допуњавана подсукњом, чарапама и ципелама.²⁶ Кошуља, *оплеће*, локалног назива *шпра*, сашивена је од куповног белог памучног платна. Дуга је до струка, целом дужином спреда је разрезана. Има ниски оковратник, дуге набране рукаве са манжетнама и квадратне уметке испод пазуха. Око врата је густо набрана. Оковратник и манжетне украшени су танком ланеном чипком израђеном на батиће. Закопчава се стакленим и седефним дугмићима (4 комада). Машински је сашивена. Хаљина, локалног назива *крило* или *модер*, израђена је од црног сомота и памучног атласа златно-црвене боје. Састоји се од горњег дела, *модера*, и доњег дела, *крила*; дуга је до испод колена. Горњи део у облику прслука закопчава се низом од (6 комада) металних кукица и спона. *Крила* су у струку веома набрана, у доњем делу украшена црном памучном траком. Прегача, *предпасник*, машински је сашивена од црног свиленог броката. Оивичена је црном чипком фабричке израде. Везује се око струка широком црном траком. Опасивана је преко хаљине у свечаним приликама. Капа, *авба*, израђена је од куповне памучне тканине жуте и розе боје, беле свиле, црног плиша, позамантеријских трака, шљокица и металне нити. Састоји се из два дела: доњег, *челника*, и горњег, *завијаче*. *Челник* је обликован лучно и спојен са *завијачом*. На њему је црни плиш правоугаоног облика. Украшен је позамантеријском траком, чипком и везом стилизоване биљне орнаментике. Обогаћен је шљокицама, перлицама и металном жицом. На задњем делу капе ушивена је црвена машина.

Комплет ношње из Зиљске Долине у Корошкој, састоји се од 6 одевних предмета.²⁷ Комплет чине кошуља, 2 подсукње – *крила*, хаљина, прегача и траке за појас. Кошуља, *оплеће*, ручно је сашивена од куповног белог памучног платна. Има велику карактеристичну плисiranу крагну која пада преко рамена. У свечаним приликама ношено је неколико подсукњи испод хаљине. Обе су од ланеног платна. Она која је ношена само у свечаним приликама веома је набрана, фалтана и ручно сашивена. Украшена је чипком рађеном иглом, применом техника обамет и покрстица. Дуга је до глежњева, што није уобичајено, јер су *крила* у Зиљској Долини обично била

²⁴ Предмети н. инв. бр. 33256, 33258, 42063, 42064, 42065, 42066. (видети табелу у прилогу).

²⁵ Предмети н. инв. бр. 33096, 42029, 42030, 42031 и 42033 (видети табелу у прилогу).

²⁶ Предмети н. инв. бр. 42033, 42032 и 9144.

²⁷ Предмети н. инв. бр. 42033, 42041, 42042, 42077/1–2, 42078, 42079 (видети табелу у прилогу).

краћа, до колена.²⁸ Друга подсукња, машински шивена и мање набрана, била је намењена свакодневном ношењу. На подсукњи (инв. бр. 42033) црвеним концем су извезени иницијали М.М. и број „15“. Хаљина је израђена од црног вуненог материјала, ланеног платна и бордо сомота фабричке израде. Састоји се од прслука и густо набране сукње који су у струку спојени. Сашивена је комбиновањем ручног и машинског шивења. Прслук има вертикална ојачања од дрвених штапића, који хаљини дају одговарајућу форму, а укупном изгледу ношње одговарајућу силуету. Прегача, *предпасник*, машински је сашивена од куповног тањег вуненог материјала са штампаним ситним орнаментима црвене боје. Густо је набрана и плисирана. Опасивана је преко доње прегаче. Свилене траке фабричке израде, црвене (шира) и плава (ужа), везиване су за кожни појас с десне стране, тако да су траке слободно падале низ ивицу прегаче. Обично су ношене још и бела и зелена трака.²⁹ Предмети су откупљени за музеј 1931. године.

Комплети ношње из Беле Крајине, реконструкције су мушке и женске летње ношње које припадају белим ношњама панонског типа. То је свечана (недељна) ношња католичког становништва. Готово је идентична ношњи сељака из места Подкланец из 1925. године.³⁰ Мушки комплет чине бела платнена кошуља и гаће,³¹ а женски – кошуља, сукња, прегача и марама.³² Марама је фабричке производње, а остали делови ношње су машински сашивени од куповног белог памучног платна. Платнена одећа је украшена порубима, наборима и везом од плавог памучног конца. Технике веза су провлака и шупљика (на прегачи). Ношња је израђена у Радионици за конзервацију текстила у Етнографском музеју у Београду,³³ у сарадњи с кустосом Етнографског музеја у Љубљани Маријом Макаровић (1930). Оригинална ношња чува се у Словенском етнографском музеју у Љубљани.³⁴

²⁸ Предмет инв. бр. 42033. је према подацима из старог инвентара обрадила кустос Вјера Медић.

²⁹ Предмет н. инв. бр. 42077/1–2 обрадила је Вјера Медић, кустоскиња Етнографског музеја у Београду.

³⁰ Anita Matkovič, *Od platna do folklornega kostuma*, Zavod za izobraževanje in kulturo Črnomelj: www.vurp-partnerstvo.si/datoteka/.../Od_platna_do_folklornega_kos.pdf преглед 21.12.2009

³¹ Предмети н. инв. бр. 29370 и 29371 (видети табелу у прилогу).

³² Предмети н. инв. бр. 29367, 29368, 29369 и 42062 (видети табелу у прилогу).

³³ Израдила их је Нада Митић (1925–2009), препараторка за конзервацију текстила у Етнографском музеју у Београду.

³⁴ Захваљујем се на податку Јасни Бјеладиновић Јергић.

Појединачни одевни предмети

Из музејске грађе у колекцији појединачних одевних предмета представљам податке који се односе на колекцију покривала за главу, сукње, подсукње, зубун и прегачу. **Колекцију покривала** за главу чине марама, пет капа типа тврде *авбе* и три *белокрањске јалбе*. Народни назив марама за главу из Ратече је *печа*. Израђена је од танког, куповног белог памучног платна око 1870. године. Један крај, који се назива *рожа*, богато је украшен белим везом и умецима од белог тила. Мотиви веза су цветни. Димензије марама су 130 са 129 цм. Подаци који су забележени у време откупа марама 1968. године, приликом интервјуа с власницом марама Маријом Сотлеровом (рођена 1905. године) говоре о начину ношења марама у зимском и летњем периоду. Марама је савијана *на перо* (по дијагонали) и повезивана тако да су лети крајеви укрштани испод браде и везивани на темену с крајевима у виду *петелина* (петла). Зимски крајеви укрштани иза врата и везивани испод потиљка, тако да углови такође стоје *на петелина*.³⁵ У Горњској је оваква марама била у употреби до краја 19. века. Касније је ношена само о великим празницима. Крајем шездесетих година 20. века, у околини Бледа ношена је у процесији одржаваној у дане Тјелова, приликом фолклорних манифестација. **Женска капа**, локалног назива *ауба*, *авба*, *хауба*, *јалба*, ношена је широм Словеније. У колекцији појединачних предмета чувамо 8 женских капа. Три су из Отока у Белој Крајини, једна је из Горјана у Штајерској, три су из околине Љубљане, а једна је с непознатог локалитета. Капа, *авба*, састоји се од *челника* и *завијаче*. Украшена је рељефним везом од златне жице и шљокица с мотивима флоралне орнаментике. На потиљку капе је ушивена широка свилена ружичаста машна. Била је саставни део свечане ношње удатих жена. Капа из Горјана у Штајерској израђена је од црног сомота и веома танког белог памучног платна. Израђена је у другој половини 19. века. Откупио је Никола Зега 1924. године. **Белокрањске јалбе** из збирке Етнографског музеја су из села Отока.³⁶ Припадале су женама српске националности.³⁷ Израђене од белог памучног платна, ручно су сашивене. Украшене су везом од црног свилоног конца, једноставне геометријске орнаментике. Примењене технике веза су: бод прошивања, ланчанац, покрстица и рибља кост. Капа је ношена испод марама, на потиљку, с крајевима везаним испод браде. Капе су израђене и ношене крајем 19. века. Њихов значај је и у томе што сведоче о акултурацији у култури одевања српског православног становништва. У каталогу покривала за главу у збирци Етнографског музеја у Љубљани, кустос Јања Жагар наводи да

³⁵ Подаци из картона инв. бр. 10210 који је обрадила кустос Јасна Бјеладиновић, 1968. године.

³⁶ Видети табелу у прилогу, предмети н. инв. бр. 42024, 42025 и 42026.

³⁷ Према подацима које је у стручној обради предмета навела кустос Вјера Медић.

њихов назив „недвосмислено потиче од *авбе*“, и да су овакве капе носиле удате жене на подземелско-метлишком подручју, од друге половине 19. века до завршетка Првог светског рата. Оне које су сачуване у збиркама потичу из последње четвртине 19. века, сматра се да нису чуване зато што нису имале материјалну ни естетску вредност, због скромног изгледа и једноставне израде. Типолошки су уврштене у меке капице типа *авбе*, завојног типа. Функционално то су покривала за главу удатих жена, ношена испод пече или у модно поједностављеној ношњи, испод шарене или везене мараме. Према истраживањима, основни облик авбе је у Словенији доживео бројне обликовне варијације, од предимензионирања саставних делова до редуцирања.³⁸

Сукња и подсукња³⁹ су одевни предмети који су према својим основним културним елементима (материјал, крој, функција, начин израде, ношења и украшавања) сврстани у тип одеће која се развијала под утицајем европског историјског костима с карактеристикама уметничких стилова барока и романтизма. Одликују га набирање, фалтање, ношење више подсукњи, како ради постизања што већег волумена ношње тако ради задовољавања ондашњих модних захтева. **Сукња** је израђена од више врста куповног, фабрички израђеног материјала (сатена, памучног платна, памучног цица). Дугачка до испод колена, у задњем делу густо набрана (набори у горњем делу прошивени). Доњи део је украшен нашивеном позамантеријском траком (жуте и розе боје) и жутом куповном чипком. Везује се око струка траком од плавог памучног платна. Сашивена је ручно. Чинила је саставни део свечане ношње. Овакве сукње мање су распрострањене од сукње с нашивеним горњим делом у облику прслука. **Подсукња** од белог памучног платна, дуга је до испод колена, у струку је са задње стране веома набрана. У доњем делу је украшена утканим рељефним орнаментом (кукице), расплетом и куповном чипком. Била је саставни део свечане ношње. Платно, домаћи ручни рад, ткано је у два нита. Ручно је сашивена. Израђена је крајем 19. века. На ширем словеначком простору овакве сукње су ношене испод хаљине као подсукња, а у белим ношњама источне Словеније, биле су горњи одевни предмет.

Зубун и прегача,⁴⁰ израђени од вунених материјала домаће израде, карактеристични су представници динарског типа ношње. Припадају одевном инвентару српског народа православне вере, за који је у овим крајевима био уобичајени назив *Ускоци* или *Влају*.⁴¹ У процесима асимилације и акултурације, којима је ово становништво било изложено,⁴² промене у

³⁸ Janja Žagar, Pokrivala, Zbirka slovenskega Etnografskega muzeja, *Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja* 9, Ljubljana 2004, 74–75.

³⁹ Предмети инв. бр. 42039 и 42040. Видети табелу у прилогу.

⁴⁰ Предмети инв. бр. 42038 и 33323. Видети табелу у прилогу.

⁴¹ Погледати радове Миленка Филиповића, Тање Петровић, Аните Маткович.

⁴² Milina Ivanović Barišić, Srbi u Beloj Krajini, uvid u sadašnje stanje, *Traditiones* 39/1, 2010, 99–110.

одевању манифестују се напуштањем динарске ношње и прихватањем образаца карактеристичних за културу одевања окружења. Мушкарци су раније прихватили белу платнену одећу панонског типа, док су жене поједине елементе динарске ношње користиле и после Другог светског рата. Сукно од кога је израђен зубун ткано је у четири нита, потом је ваљано и бојено природним бојама. Зубун је занатски израђен, ручно сашивен.⁴³ Украшен је апликацијама ширита (златног и сребрног), гајтана и трака чоје (црвене, зелене и модре боје), које су украшене везом од разнобојног свиленог конца (беле, жуте, смеђе, зелене и плаве боје). Технике веза су кошчице и ланчанац. **Прегача** је израђена од домаће мрке вуне, у ткању украшена геометријским орнаментима црвене, модре и беле боје. Ткана је у два нита. Геометријска линеарна орнаментика изведена је техником клечања и преткивања. Ивице су украшене позамантеријским тракама и апликацијама од разнобојне чоје на којима су техником ланчанца извезени геометријски мотиви (жуте, плаве, смеђе и беле боје). Прегача је оивичена ресама од мрке, зелене, тамноцрвене и плаве домаће вуне. Као и зубун, била је саставни део свечане женске ношње.

Литература

- Андрејић, Љубомир. 1976. *Библиографија о народној ношњи југословенских народа*. Посебна издања св. 8. Београд: Етнографски музеј у Београду.
- Андрејић, Љубомир. 1994. *Библиографија о народној ношњи југословенских народа I*. Посебна издања св. 9. Београд: Етнографски музеј у Београду.
- Бјеладиновић, Јасна. 1976. *Народне ношње Југославије*. Каталог изложбе. Београд: Етнографски музеј.
- Vurnik, Stanko. 1925. Belokranjica. *Narodna starina* III – IV.
- Vurnik, Stanko. 1926/27. Doneski k studiju slovenske avbe. *Etnolog I*. Ljubljana, 41–67.
- Вурник, Станко. 1928. Ношња (Словеначка). *Народна енциклопедија Ст. Станојевића* књ. III. Београд, 135–136.
- Vurnik, Stanko. 1928. Slovenačka peča. *Etnolog II*. Ljubljana.
- Динић Кнежевић, Д.. 1999. *Лексикон српског средњег века. s.v. тканине*. Београд.

⁴³ Веома је сличан зубуну РЕМ 32344 који је саставни део комплета женске ношње *сережанке* из околине Карловца (у Хрватској) из Српске колекције Руског етнографског музеја у Санкт Петербургу. Комплет је набављен на терену ради излагања на Свесловенској изложби која је 1867. године одржана у Москви. *Колекција јесен/зима 1867*. Српска колекција из Руског етнографског музеја у Санкт Петербургу, Етнографски музеј у Београду, каталог изложбе, Београд 2005. стр. 71.

- Žagar, Janja. 2004. Pokrivala. Zbirka slovenskega Etnografskega muzeja. *Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja* 9. Ljubljana.
- Зец, Тања. 1988. *Народне ношње Југославије*. Каталог изложбе. Вологонг.
- Knific, Војан. 2009. *Одијевање folklornih skupina: demonstracija identiteta pod izgovorom povjesnog svjedočanstva*. Ljubljana.
- Колекција јесен/зима 1867*. Српска колекција из Руског етнографског музеја у Санкт Петербургу. Етнографски музеј у Београду, каталог изложбе. Београд. 2005.
- Ložar, Marta. 1949. Krila, predpasnik in pasovi v slovenskih ljudskih nošah. *Slovenski etnograf* II, 54–68.
- Ložar, Marta. 1945. Rokavi v slovenskih nošah. *Etnolog SE XVI*, 63–81.
- Ložar, Marta. 1952. Slovenska ljudska noša. *Nariodopisje Slovencev* II, 166–235.
- Makarovič, Marija. 1972. Narodna noša. *Slovenski etnograf XXIII–XXIV*, 53–70.
- Makarovič, Marija. 1966. Moške srajce slovenske kmečke noše. *SE XVIII–XIX*, 37–54.
- Makarovič, Marija. 1988. *Narodna nošnja Gorenjsko – Rateče, priručnik za rekonstrukciju nošnje*. Zagreb: Kulturno prosvjetni sabor Hrvatske.
- Makarovič, Marija. 1971. *Slovenska ljudska noša*. Ljubljana.
- Мал, Јосип. 1924. Ускочке сеобе и словенске покрајине. *Српски етнографски зборник XXX*. Београд.
- Matkovič, Anita. *Ljudska noša uskoškega prebivalstva Bele Krajine*. http://issuu.com/fs-dragatus/docs/ljudska_no_a_usko_kega_prebivalstva_bele_krajine, pregled 25. 2. 2012.
- Matkovič, Anita. *Od platna do folklornega kostuma*, Zavod za izobraževanje in kulturo Črnomelj, Črnomelj, www.vurp-partnerstvo.si/datoteke/.../Od_platna_do_folklornega_kos.pdf; преглед 21.12.2009
- Народна уметност Југославије*. Каталог изложбе. Етнографски музеј у Београду. Београд. 1976.
- Petrović, Tanja. 2009. *Srbi u Beloj Krajini: jezička ideologija u procesu zamene jezika*. Beograd.
- Račić, Božo. 1951. Domaće tkalstvo v Beli Krajini. *Slovenski etnograf* III–IV.
- Filipović, Milenko S. 1970. Srpska naselja u Beloj Krajini (u Sloveniji). *Радови АНУ БУХ XXXV*. Одељење друштвених наука 12. Сарајево.

Извори

<http://www.etno-muzej.si/sl/zgodovina-muzeja>
www.vurp-partnerstvo.si/datoteke/.../Od_platna_do_folklornega_kos.pdf
http://issuu.com/fs-dragatus/docs/ljudska_no_a_usko_kega_prebivalstva_bele_krajine
<http://isn.zrc-sazu.si/index.php?q=en/node/297>

Vera Šarac Momčilović

**COLLECTION OF FOLK COSTUMES
FROM THE REPUBLIC OF SLOVENIA
AT THE ETHNOGRAPHIC MUSEUM IN BELGRADE**

Summary

The Collection of Slovenian Traditional Costumes has 54 items of clothing, which are evidence of the clothing culture of rural population in the territory of the Republic of Slovenia during the second half of the 19th century and the first half of the 20th century. The items belong to the Alpine and Pannonian costume types. The collection consists of complete outfits and individual items of clothing that are systematized as the collection of individual museum objects. The complete outfits and the individual items of clothing were an integral part of the clothing culture of the population in the regions of Gorenjska, Koroška, Štajerska, and Bela Krajina. These originate from Rateče, Moste, Ziljska Dolina, Gorjane, Smarje pri Jelsah, Bojanci, Črnomelj, Otok, and unknown locations in the vicinity of Ljubljana. The garments are part of the ceremonial clothing/representative costume of the Catholic Slovenes (51 items), while five items (*zubun* [a sleeveless garment], *pregača* [an apron], and three items of belokranjska *jalba* [women's headgear]), belong to the clothing culture of the Orthodox Serb population of Bela Krajina. Three outfits are replicas of costumes, which were made in the Textile Conservation Workshop at the Ethnographic Museum, for preventive care, that is, to replenish the systematic collection of traditional costumes. The items were procured through purchase and gifts from the early 20th century until the 1980s.

Етнографски музеј – Београд 12/14/2012

Збирка народних ношњи Словеније

РБР	Инв. број	Општи и локални назив предмета	Место	Време	Смештај	Напомена
1	10210	МАРАМА ЗА ГЛАВУ Ж ПЕЧА	Ратече, Јесенице	1870.	V. К. 6.	Откуп 1968 П
2	24137	КАПА Ж	НЕПОЗНАТО		V. К. 6.	Откуп 1980
3	29355	ПРЕГАЧА	Бела Крајина	20. век	V. К. 6.	РЕК. 1983.
4	29367 к	КОШУЉА Ж	Бела Крајина	20. век <друга половина>	V.К. 5	РЕК. 1983.
5	29368 к	СУКЊА Ж	Бела Крајина	20. век <друга половина>	V.К. 5	РЕК. 1983
6	29369 к	ПРЕГАЧА Ж	Бела Крајина	20. век <друга половина>	V.К. 5	РЕК. 1983
7	29370 к	КОШУЉА М	Бела Крајина	20. век <друга половина>	V.К. 5	РЕК. 1983
8	29371 к	ЧАКШИРЕ – ГАЂЕ М	Бела Крајина	20. век <друга половина>	V.К. 5	РЕК. 1983
9	33096	КАПА Ж АВБА	Мосте, Љубљана	20. век <прва половина>	V. 4. 7.	
10	33253 к	ПОДСУКЊА Ж СПОДЊЕ КРИЛО	Ратече, Јесенице, Горњско		V.К. 1	Откуп 1931
11	33254 к	ЧАРАПЕ Ж НОГАВИЦЕ	Ратече, Јесенице, Горњско		V.К. 1.	Откуп 1931. П
12	33255 к	КАПА Ж ТЈЕХЕЉ	Ратече, Јесенице, Горњско		V.К. 1.	Откуп 1931. П
13	33256 к	ХАЉИНА Ж КРИЛО, РАС	Ратече, Јесенице, Горњско		V.К. 4.	РЕК. 1978. П
14	33257 к	БЛУЗА Ж УШПЕКЕЉ	Ратече, Јесенице	19. век <друга половина>	V.К. 1.	Откуп 1931. П
15	33258 к	ПРЕГАЧА Ж ПРЕДПАСНИК	Ратече, Јесенице, Горњско		V.К. 4.	РЕК. 1978. П
16	33259 к	ТРАКА Ж	Горјане, Шмарје при Јелшах		V.К. 1.	Отк. 1924 Н.3. П
17	33260 к	ПОЈАС Ж ПАС СКЛЕПАНАЦ	Горјане, Шмарје. Штајерска		V.К. 1.	Откуп 1924
18	33261 к	МАРАМА Ж РУБАЦ	НЕПОЗНАТО		V.К. 1.	Откуп Н.3.
19	33323	ПРЕГАЧА Ж	Бојанци, Чрномел, Б. Крај.		V. 3. 9.	Откуп 1910.
20	33325	ОПЛЕЋАК Ж	НЕПОЗНАТО		IV. 1. 3.	Откуп 1960.
21	41208	ПОЈАС Ж	НЕПОЗНАТО		V.К. 6.	Преузето 1955.
22	41217	ПОЈАС Ж КАНИЦЕ	НЕПОЗНАТО		V. К. 6.	Откуп С.Т. 1909.
23	41229	ТРАКА Ж	НЕПОЗНАТО		V. К. 6.	Откуп 1960.
24	42017	КАПА Ж АУБА, АБВА	Горјане, Шмарје, Штајерска	2/2 19. век	V. 4. 7.	Откуп Н.3. 1924.
25	42018	КАПА Ж ХАУБА	околина Љубљане	крај 19. в.	V. 4. 7.	
26	42019	КАПА Ж ХАУБА	околина Љубљане	2/2 19. в.	V. 4. 7.	
27	42020	КАПА Ж ХАУБА, АУБА	околина Љубљане	20. век <прва половина>	V. 4. 7.	КСС

РБР	Инв. број	Општи и локални назив предмета	Место	Време	Смештај	Напомена
28	42021	КАПА Ж	НЕПОЗНАТО	19. век <друга половина>	V. 4. 7.	Откуп 1960.
29	42024	КАПА Ж ЈАЛБА	Оток, Метлика, Б. Крајина	19. век <друга половина>	V. К. 6.	Отк. С.Т. 1913. П
30	42025	КАПА Ж ЈАЛБА	Оток, Метлика, Б. Крајина	19. век <друга половина>	V. К. 6.	Откуп С.Т. 1913.
31	42026	КАПА Ж ЈАЛБА	Оток, Метлика, Б. Крајина	19. век <друга половина>	V. К. 6.	Откуп С.Т. 1913.
32	42029 к	ХАЉИНА Ж КРИЛО И МОДЕР	Мосте, Камник, Љу. Горењско	2/2 19. в.	V. К..3.	Откуп Н.З. 1924.
33	42030 к	ПРЕГАЧА Ж	Мосте, Камник, Љу. Горењско	2/2 19. в.	V. К..3.	Откуп Н.З. 1924.
34	42031 к	ОПЛЕЋЕ Ж ШПРА	Мосте, Камник, Љу. Горењско	крај 19. и почетак 20. века	V. К..3.	Откуп Н.З. 1924.
35	42033 к	ПОДСУКЊА Ж СКУТИ	НЕПОЗНАТО	19. век <друга половина>	V. К. 3.	Откуп 1931.
36	42037	ЈЕЛЕК Ж	НЕПОЗНАТО	19. век <друга половина>	V. 1. 3.	Откуп 1960.
37	42038	ЗУБУН Ж ЗУБУНАЦ	Бела Крајина	2/2 19. в.	V. 1. 8.	Откуп С.Т. 1913.
38	42039	СУКЊА Ж КРИЛО	НЕПОЗНАТО	19. век <друга половина>	V. К. 6.	Откуп 1960.
39	42040	СУКЊА Ж	НЕПОЗНАТО	19. век <друга половина>	V. К. 6.	Откуп 1960. П
40	42041 к	ХАЉИНА Ж	НЕПОЗНАТО	19. век <друга половина>	V. К. 2.	Откуп 1931.
41	42042 к	ПРЕГАЧА Ж ПРЕДПАСНИК	НЕПОЗНАТО	19. век <друга половина>	V. К. 2.	Откуп 1931. П
42	42043 к	ПРЕГАЧА Ж	НЕПОЗНАТО	19. век <друга половина>	V. К. 6.	Откуп 1960.
43	42056 к	ХАЉИНА Ж РАС, КРИЛО	Ретече, Јесенице, Горењско	1830.	V.К. 1.	Откуп 1931. П
44	42057 к	ПРЕГАЧА Ж ПРЕДПАСНИК	Ретече, Јесенице, Горењско	1830.	V.К. 1.	Откуп 1931. П
45	42059 к	МАРАМА Ж РУБАЦ	Мосте, Камник, Љу. Горењско	19. век <друга половина>	V. К..3.	Откуп Н.З. 1924.
46	42060 к	ПОЈАС Ж	Ретече, Јесенице, Горењско	око 1880. године	V. К. 1.	Откуп 1931.
47	42062 к	МАРАМА Ж	НЕПОЗНАТО	20. век <друга половина>	V. К. 5.	
48	42063 к	НАКИТНИ ДЕТАЉ – ВЕШТАЧКО ЦВЕЋЕ	НЕПОЗНАТО	20. век <друга половина>	V. К. 4.	
49	42064 к	МАРАМА Ж	НЕПОЗНАТО	20. век <друга половина>	V. К. 4.	РЕК.
50	42065 к	ОПЛЕЋЕ Ж УШПЕКЕЉ	Ретече, Јесенице, Горењско	20. век <друга половина>	V. К. 4.	РЕК.
51	42066 к	ПОДСУКЊА Ж СПОДЊЕ КРИЛО	Ретече, Јесенице, Горењско	20. век <друга половина>	V. К. 4.	РЕК.
52	42077 к	ТРАКЕ Ж ЖОЈЕ	НЕПОЗНАТО	крај 19. и почетак 20. века	V. К. 2.	Откуп 1931.
53	42078 к	ПОДСУКЊА Ж	НЕПОЗНАТО	крај 19. и почетак 20. века	V. К. 2.	Откуп 1931.
54	42079 к	ОПЛЕЋЕ Ж	НЕПОЗНАТО	крај 19. века	V. К. 2.	Откуп 1931.

1. Никола Арсеновић, Човек и жена
из Мокрице, Кришко, Љубљана

2. Комплет женске ношње из Ратече

3. Украшени угао мараме, инв. бр. 10210

4. Белокрањска јалба, инв. бр. 42026

5. Сукња (задња страна), инв. бр. 42039

6. Зубун, инв. бр. 42038

7. Прегача, инв. бр. 33323